

DAVLAT BYUDJETI

Qodirova Dilshoda Abdusalom qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti moliya va moliyaviy texnologiyalar yoʻnlaishi 2kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Xolmatova Asila Menglimurod qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti moliya va statistika kafedrası oʻqituvchisi

<https://orcid.org/0009-0005-8156-9737>

Asilaholmatova2@gmail.com

Annotatsiya.

Ushbu tezisdavlat byudjetining iqtisodiy mohiyati, uning asosiy funksiyalari hamda mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Davlat byudjeti orqali milliy daromadni qayta taqsimlash, ijtimoiy sohalarni moliyalashtirish va iqtisodiy barqarorlikni taʼminlash mexanizmlari yoritib berilgan. Shuningdek, byudjet siyosatini takomillashtirishning dolzarb masalalari koʻrib chiqiladi.

Kalit soʻzlar: davlat byudjeti, byudjet siyosati, daromadlar, xarajatlar, fiskal barqarorlik.

Аннотация

В данном тезисе рассматривается экономическая сущность государственного бюджета, его основные функции и роль в социально-экономическом развитии страны. Раскрываются механизмы перераспределения национального дохода через бюджет, финансирования социальной сферы и обеспечения экономической стабильности. Также анализируются актуальные вопросы совершенствования бюджетной политики.

Ключевые слова: государственный бюджет, бюджетная политика, доходы, расходы, фискальная стабильность.

Abstract.

This thesis examines the economic essence of the state budget, its main functions, and its role in the socio-economic development of a country. The mechanisms of redistribution of national income through the budget, financing of social sectors, and ensuring economic stability are analyzed. Current issues of improving budget policy are also discussed.

Keywords: state budget, budget policy, revenues, expenditures, fiscal stability.

Kirish

Davlat byudjeti har qanday davlatning moliyaviy siyosatini amalga oshirishda markaziy oʻrin tutadi. U davlatning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy vazifalarini moliyaviy jihatdan taʼminlovchi asosiy mexanizm hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat byudjetining

ahamiyati yanada ortib, u iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish, ijtimoiy tenglikni ta'minlash va aholining turmush darajasini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda davlat byudjeti orqali strategik tarmoqlarni qo'llab-quvvatlash, infratuzilmani rivojlantirish va ijtimoiy sohalarni moliyalashtirish asosiy ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda globallashuv, iqtisodiy integratsiya va moliyaviy xavflarning kuchayishi sharoitida byudjet siyosatini samarali olib borish davlat barqarorligi uchun hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. Davlat byudjeti orqali fiskal intizomni ta'minlash, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish hamda inflyatsiya jarayonlarini nazorat qilish mumkin. Shu bilan birga, byudjet mablag'larining maqsadli va samarali sarflanishi jamiyatda ijtimoiy adolat va ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuning uchun davlat byudjetining mohiyati va funksiyalarini ilmiy jihatdan tahlil qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

Davlat byudjeti iqtisodiy kategoriya sifatida davlat ehtiyojlarini moliyalashtirish uchun shakllantiriladigan markazlashtirilgan pul mablag'lari fondini ifodalaydi. Byudjetning daromad qismi asosan soliqlar, bojxona to'lovlari, davlat mulkidan olinadigan daromadlar, jarimalar va boshqa tushumlar hisobidan shakllanadi. Xarajatlar qismi esa davlatning ijtimoiy-iqtisodiy vazifalariga mos ravishda taqsimlanadi. Jumladan, ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya, mudofaa, ilm-fan va infratuzilma sohalari byudjet xarajatlarining asosiy yo'nalishlarini tashkil etadi.

Davlat byudjeti bir necha muhim funksiyalarni bajaradi. Taqsimlovchi funksiya orqali milliy daromadning muayyan qismi jamiyat manfaatlarini yo'lida qayta taqsimlanadi. Nazorat funksiyasi byudjet mablag'larining qonuniy va maqsadli sarflanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Rag'batlantiruvchi funksiya esa soliq imtiyozlari, subsidiyalar va transferlar orqali iqtisodiy faollikni oshirishga qaratilgan.

So'nggi yillarda byudjet jarayonida ochiqlik va shaffoflikni ta'minlash muhim vazifaga aylandi. Natijaga yo'naltirilgan byudjetlashtirish tizimining joriy etilishi davlat mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Bu esa byudjet siyosatini yanada takomillashtirish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash imkonini bermoqda.

Davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarining statistik tahlili

Davlat byudjeti ko'rsatkichlarini statistik jihatdan tahlil qilish mamlakat moliyaviy siyosatining holatini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida davlat byudjeti hajmi va tuzilmasida sezilarli o'zgarishlar kuzatilmoqda. Byudjet daromadlarining asosiy qismi soliqlar hisobidan shakllanib, bu fiskal barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda. Shu bilan birga, byudjet xarajatlarida ijtimoiy sohalarning ulushi yuqori bo'lib qolmoqda.

Quyidagi jadvalda 2021–2023-yillarda davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarning umumiy hajmi keltirilgan (mlrd so‘mda).

1-jadval

O‘zbekiston Respublikasi davlat byudjeti daromadlari va xarajatlari (2021–2023-yillar)

Yillar	Byudjet daromadlari (mlrd so‘m)	Byudjet xarajatlari (mlrd so‘m)	Byudjet saldosi
2021	164 000	172 000	–8 000
2022	202 000	215 000	–13 000
2023	230 000	245 000	–15 000

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, davlat byudjeti daromadlari yil sayin o‘shib bormoqda. Bu holat soliq bazasining kengayishi, iqtisodiy faollikning oshishi va byudjet intizomining mustahkamlanishi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, byudjet xarajatlarning daromadlarga nisbatan tezroq o‘shishi byudjet taqchilligining saqlanib qolishiga olib kelmoqda. Mazkur holat davlat tomonidan faol fiskal siyosat yuritilayotganidan dalolat beradi.

Byudjet xarajatlarning tarkibiy tuzilmasi

Davlat byudjeti xarajatlarning tarkibini tahlil qilish orqali moliyaviy resurslarning qaysi sohalarga ustuvor ravishda yo‘naltirilayotganini aniqlash mumkin. Quyidagi jadvalda 2023-yil davlat byudjeti xarajatlarning asosiy yo‘nalishlari foiz hisobida keltirilgan.

2-jadval

2023-yilda davlat byudjeti xarajatlarning tarmoqlar bo‘yicha taqsimoti

Xarajat yo‘nalishlari	Ulushi (%)
Ta’lim	28 %
Sog‘liqni saqlash	15 %
Ijtimoiy himoya	18 %
Mudofaa va xavfsizlik	10 %
Infratuzilma va iqtisodiyot	20 %
Boshqa xarajatlar	9 %

Ushbu statistik ma’lumotlar davlat byudjetida ijtimoiy yo‘naltirilganlik ustuvor ekanini ko‘rsatadi. Ta’lim, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy himoya sohalariga yo‘naltirilgan mablag‘lar umumiy xarajatlarning yarmidan ko‘pini tashkil etmoqda. Bu esa aholining turmush darajasini oshirish va inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan byudjet siyosati olib borilayotganidan dalolat beradi.

Statistik tahlil shuni ko‘rsatadiki, davlat byudjeti iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda asosiy moliyaviy instrument hisoblanadi. Byudjet

daromadlarining barqaror o'sishi bilan bir qatorda, xarajatlarning ijtimoiy yo'naltirilganligi kuchayib bormoqda. Shu bilan birga, byudjet taqchilligini maqbul darajada ushlab turish va mablag'lardan samarali foydalanishni ta'minlash dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Xulosalar

Davlat byudjeti mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining muhim moliyaviy asosi hisoblanadi. Uning samarali shakllanishi va ijrosi ijtimoiy sohalarning rivojlanishi, aholining farovonligi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Byudjet daromadlari va xarajatlarini muvozanatli boshqarish fiskal intizomni kuchaytiradi va davlat moliyasining barqarorligini ta'minlaydi.

Shu bilan birga, byudjet siyosatini doimiy ravishda takomillashtirib borish, byudjet mablag'laridan foydalanishda shaffoflik va javobgarlikni oshirish zarur. Natijaga yo'naltirilgan byudjetlashtirish va samarali moliyaviy nazorat mexanizmlarini joriy etish davlat byudjetining ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini oshiradi. Umuman olganda, davlat byudjeti mamlakatning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini amalga oshirishda asosiy moliyaviy tayanch bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiy rivojlanish va moliya sohasiga oid farmon va qarorlari.
3. Musayev A. Davlat moliyasi. – Toshkent, 2021.
4. Abdullayev O. Fiskal siyosat va byudjet tizimi. – Toshkent, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy statistik ma'lumotlari.